

Memleketimizin en büyük sanayi teşekkülü

S Ü M E R B A N K

Bankacılık hizmetleriyle de emrinizdedir.

S Ü M E R B A N K

Mevduat sahiplerine en fazla menfaat temin eden Bankadır.

İkramiye çekilişlerinde:

Apartman daireleri, zengin para ikramiyeleri.

Bunlara ilâveten: Mevduat sahiplerine en geniş imkânlar dahilinde
yünlü ve pamuklu satışlarında %10 tenzilat.

S Ü M E R B A N K

Sermayesi : 500.000.000 Türk Lirası
Umum Müdürlük : ANKARA
Şubeleri : ANKARA, ADANA, BAHÇEKAPI, BALIKESİR,
BURSA ESKİŞEHİR, İSTANBUL, İZMİR, KARA-
BÜK, KAYSERİ
Ajansları : BEYOĞLU (İst), DEMİRCİ, EŞREFPAŞA (İzmir)

Sümerbank'ın Müesseseleri:

Sümerbank Alım ve Satım Müessesesi — İstanbul
Sümerbank Ateş Tuğlası Sanayii Müessesesi — Filyos
Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi — İstanbul
Sümerbank Basma Sanayii Müessesesi — İzmir — Halkapınar
Sümerbank Çimento Sanayii Müessesesi — Sivas
Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi — Beykoz — İstanbul
Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi — Ereğli — Konya
Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayii Müessesesi — Kayseri
Sümerbank Kendir Sanayii Müessesesi — Taşköprü
Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi — Malatya
Sümerbank Merinos Yünlü Sanayii Müessesesi — Bursa
Sümerbank Sungipek ve Visko Mamulleri Sanayii Müessesesi — Gemlik
Sümerbank Yünlü Sanayii Müessesesi — İstanbul

Sümerbank'ın Teşebbüsü:

Kütahya Keramik Fabrikası

HER İŞ ADAMI VE HER MÜESSESE, REKLAMLARINI İSTANBUL
TRAMVAY VE TUNEL İDARESİNİN OTOBÜSLERİNDE, TRAMVAY-
LARINDA, DİREKLERİNDE VE TUNELDE YAPIYOR.

SİZ DE MALINIZI VE MÜESSESENİZİ TANITMAK İSTİYORSANIZ,
İDARE'NİN BEYOĞLU'NDA, METROHAN'DA 4. ÜNCÜ KATTAKİ
İLÂNAT BÜROSU'NA MÜRACAAT EDEREK,

I. E. T. T.

NİN VASITALARINDA YER AYIRTINIZ.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Kasım 1958

İÇİNDEKİLER:

DEĞERLİ FOLKLORCU M. HALİT BAYRI'YI KAYBETTİK	İhsan HİNÇER
«NT» BİTİMLİ KELİMELEK (II)	Mahmut R. GAZİMİHAL
KARS ŞEHRİNDE KARAGÖZ OYUNU	KIRZIOĞLU M. Fahrettin
KAZDAĞI'NDA SARIKIZ (I)	Sadi Yaver ATAMAN
ATATÜRK'E AĞIT	Mehmet BAHÇECİ
HALK MÜZİĞİNDE FORM (Şekil) II	Veysel ARSEVEN
DEDE KORKUT KİTABI VE DEDE KORKUT MASALLARI	B. K. ÇAĞLAR
BAMSI BEYREK'İN SIVAS SÖYLENTİSİ	Cahit ÖZTELLİ
DADALOĞLU'NUN BİR ŞİİRİ	Nebi DADALOĞLU

BİZE GELEN KİTAPLAR

Sayı: 112

Kuruş: 50

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Memleketimizin en büyük sanayi teşekkülü

S Ü M E R B A N K

Bankacılık hizmetleriyle de emrinizdedir.

S Ü M E R B A N K

Mevduat sahiplerine en fazla menfaat temin eden Bankadır.

İkramiye çekilişlerinde:

Apartman daireleri, zengin para ikramiyeleri.

Bunlara ilâveten: Mevduat sahiplerine en geniş imkânlar dahilinde
yünlü ve pamuklu satışlarında %10 tenzilat.

S Ü M E R B A N K

Sermayesi : 500.000.000 Türk Lirası
Umum Müdürlük : ANKARA
Şubeleri : ANKARA, ADANA, BAĞÇEKAPI, BALIKESİR,
BURSA, ESKİŞEHİR, İSTANBUL, İZMİR, KARA-
BÜK, KAYSERİ
Ajansları : BEYOĞLU (İst), DEMİRCİ, EŞREFPAŞA (İzmir)

Sümerbank'ın Müesseseleri:

Sümerbank Alım ve Satım Müessesesi — İstanbul
Sümerbank Ateş Tuğlası Sanayii Müessesesi — Filyos
Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi — İstanbul
Sümerbank Basma Sanayii Müessesesi — İzmir — Halkapınar
Sümerbank Çimento Sanayii Müessesesi — Sivas
Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi — Beykoz — İstanbul
Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi — Ereğli — Konya
Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayii Müessesesi — Kayseri
Sümerbank Kendir Sanayii Müessesesi — Taşköprü
Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi — Malatya
Sümerbank Merinos Yünlü Sanayii Müessesesi — Bursa
Sümerbank Sungüpek ve Viskoz Mamulleri Sanayii Müessesesi — Gemlik
Sümerbank Yünlü Sanayii Müessesesi — İstanbul

Sümerbank'ın Teşebbüsü:

Kütahya Keramik Fabrikası

HER İŞ ADAMI VE HER MÜESSESE, REKLAMLARINI İSTANBUL
TRAMVAY VE TUNEL İDARESİNİN OTOBÜSLERİNDE, TRAMVAY-
LARINDA, DİREKLERİNDE VE TUNELDE YAPIYOR.

SİZ DE MALİNİZİ VE MÜESSESENİZİ TANITMAK İSTİYORSANIZ,
İDARE'NİN BEYOĞLU'NDA, METROHAN'DA 4. ÜNCÜ KATTAKİ
İLÂNAT BÜROSU'NA MÜRACAAT EDEREK,

İ. E. T. T.

NİN VASITALARINDA YER AYIRTINIZ.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Kasım 1958

İÇİNDEKİLER:

DEĞERLİ FOLKLORCU M. HALİT BAYRI'YI KAYBETTİK	İhsan HİNÇER
«NT» BİTİMLİ KELİMELEK (II)	Mahmut R. GAZİMİHAL
KARS ŞEHRİNDE KARAGÖZ OYUNU	KIRZIOĞLU M. Fahrettin
KAZDAĞI'NDA SARIKIZ (I)	Sadi Yaver ATAMAN
ATATÜRK'E AĞIT	Mehmet BAĞÇECİ
HALK MÜZİĞİNDE FORM (Şekil) II	Veysel ARSEVEN
DEDE KORKUT KİTABI VE DEDE KORKUT MASALLARI	B. K. ÇAĞLAR
BAMSİ BEYREK'İN SIVAS SÖYLENTİSİ	Cahit ÖZTELLİ
DADALOĞLU'NUN BİR ŞİRHİ	Nebi DADALOĞLU

BİZE GELEN KİTAPLAR

Sayı: 112

Kuruş: 50

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

30 ARALIKTA 30 ADET APARTMAN DAİRESİ

1 kişiye 6 Daireli Apartmanın tamamı...
cem'an 2 milyon

FAAL d-495

TÜRKİYE BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

Taşıma suyla değil,
biriktireceğiniz parayla

- Ayda 15, 30, 60 veya 90 lira biriktirmekte
- Her hesaba %50 kazanma şansı.
- 200 hesaptan 100 tanesine ikramiye isabeti
- Bir kişiye 30.000 lira
- Faiz geliri ve diğer ikramiyelere ortak haklı

AKBANK

AİLE TEVDİATI HESAPLARI

T.C. ZİRAAT BANKASI

TASARRUF
HESAPLARI 1958

YILI İKRAMİYE
PLANINDA

3.000.000

Lira

P A R A,

3.000.000

Lira

UZUN VADELİ
KREDİ VARDIR.

SÜT VEREN ANNELER,
KANSIZLIK, ZAFİYET
KLOOROZ, İŞTANSLIK
SIRACA VE NEKAHAT
İÇİN

MALT
HULASAN

2 Aralık 1958

Çıkarılış Tarihi

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ: İHSAN HİNÇER

No. 112

KASIM 1958

YIL: 10 — CİLT: 5

Mehmet Halit Bayrı'yı Kaybettik

Yazan: İhsan HİNÇER

Türk Folklor = Halkbilgisi Derneği

Umumi Kâtibi

M emleketimizde, uzak-
tan yakından, genç
ihtiyar folklor ve
halk edebiyatı meşgul olup
ta Mehmet Halit Bayrı adı-
nı bilmiyen tek kişiye ras-
lamak mümkün değildir.
Türk Folkloru ve Halk Ede-
biyatı ile ilgili bütün yaban-
cı ilim adamlarına müesses-
leri de Bayrı Hoca'mızı ga-
yet yakından tanımak imkânı
bulmuşlardı.

O. Güm günü olan 27
Ekim 1958 tarihinden altı ay
öncesine kadar çalışma gü-
cünü kaybetmemiş, cevvali-
yetini muhafaza etmiştir.
Birtane senedir bronşit ve
romatizmadan şikâyetçiydi.
Bu sene her yaz intizamlı
gittiği Kartal Maltepesinde-
ki yazlık evine taşınmamış-
tı. Çemberlitaşta Peykhane
Sokakında bulunan evinde kalıyordu. Yine sık sık
görüşmek imkânını buluyorduk.

Bana her defasında yeni yeni yazılar getirirdi.
Bu arada hazırladığı halde basılmamış kitapları-
nın bastırılmak üzere satılması için tavassutta bu-
lunmamı isterdi. Ben de elimden geleni yapardım.
Son yıllar içinde Cahit Üstelli'nin yardımı ile «XIX.
Asır Halk Şiiri» ile «XX. Asır Halk Şiiri» isimli
kitaplarının Varlık Türk Klasikleri arasında ya-
yınlanmasını temin etmiştim. Bunu «Gevheri» ile
«Viranî» adlı eserlerini Maarif Kitabevine satmam
takip etti. Ölmeden bir ay kadar evvel «Gevheri»
başlamıştı. Bu Bayrı'yı çok sevdiğimdir. Kendi-
sine «Viranî» nin de basılmak üzere olduğunu müj-

delemiştim. «Türk Halk Ede-
biyatında Atatürk» adlı eserini
de Varlık Yaymevi'ne
verebileceğimizi söyleyince,
ümitle: «Ah, İhsancığım, da-
ha 15 - 20 eserim var, göz-
lerimi kapamadan bir bastı-
rabilsek!..» demişti.

1929 dan 1942 yılına ka-
dar Türk Halkbilgisi Derne-
ği'nde Umumi Kâtip olarak
vazife gördü. 124 sayı devam
eden Türk Halkbilgisi Haber-
leri'ni idare etti. Öldüğü
zaman dahi Türk Folklor =
Halkbilgisi Derneği idare
Heyeti üyesi idi.

Sayırsız dergide binlerce
yazısı yayımlanmış, Halk E-
debiyatı ve Folklor'a ait on-
dan fazla kitabı basılmıştı.
«Türk Halkbilgisi Haberleri»
kapandıktan sonra elinde ka-
lan yazılarını bir kısmını
dergimize devretmişti. Elindeki masal ve diğer ya-
zıları da ilk fırsatta bir düzene koyup vereceğini
hatırlatırdı. Kendi imzasıyla hazırladığı 15 kadar ya-
zısı dosyamızda duruyor. Onları da sırasıyla nesre-
deceğiz.

Mehmet Halit Bayrı'nın cenazesi 28 Ekim 1958
Salı günü çok sevdiği evinden alınarak namazı Be-
yazıt Camii'nde kılındı. Merkez Efendi Kozluca Me-
zarlığı'nda toprağa verildi. Yıllarca emek verdiği
«Türk Folklor (= Halkbilgisi) Derneği» meşur-
ları başta olmak üzere aile efradı, Belediye meş-
lek arkadaşları, Üniversite hocaları kendisini son
durak yerine kadar takip etti. Ord. Prof. Mükrim'in
Halil Yılmaz, Prof. İlmi Ziya Üken, Prof. Ali

“NT,, Bitimli Kelimeler

— II —

Yazan: Mahmut R. GAZİMİHAL

Levent — Türkçede (l) ile başlayan kelime bulunmadığına göre, türkçe değildir. Fakat, farsça «levend» ile de tesadüfen dıstan andırır; anlamları taban tabana zıttır. Farsça olanı en kötü anlamile yalnız azeri diline sızabilmiştir. — Türkçeleşmiş levent'in sonu mutlaka (t) ile yazılması gerekip, aslı italyanca levantino (= doğulu) atfıdır.

Nizbent — Kuşak (Toroslar). Farsça iki kelimedden birleşik gibi görünüyorsa da, ferhenklerde her hangi bir anlamda böyle bir tabir yoktur.

Öğünt — Ekimleri boğan ve gürüten fazla yağmur, hem de büyük su arka, ana ark anlamlarile bazı yurt yörelerinde vardır: meselâ Konya köylerinde, ki oralarda «öğüntü» şekli de yakın anlamlarla kullanılıyor. — Hark (Antalya).

Öyünt — Bostan bekçisi, ve çiftçilerin bulunduğu yerlerde kazılan kuyular (Gaziantep; Gazipaşa «Alanya — Antalya). — Kelimenin eski şekli belki «oymak» fiil kökünden oyunt idi: oyun-tu.

Pazvant — Farsça «pasban» sözü sonuna ek olarak türkçeleşmiştir. Çarşı ve gece bekçisi demektir. Çoğu zaman

Nihat Tarlan, İstanbul eski Mektupçusu Osman Ergin, İstanbul Çocuk Esirgeme Kurumu II Başkanı ve İstanbul Belediyesi eski Zabıt Muamele Müdürü Zühtü Çubukçuoğlu, basılı son eseri olan «Gevheri»yi yayımlayan «Viran»yi de nesretmek üzere bulunan ve belki de yazıp hazırlanan, fakat basılmayan birkaç eserini daha basmak imkânını bulacak olan Maarif Kitaphanesi sahibesi Menije Hanım, merhumun Belediye'de Levazım ve Mezar İdaresi Müdürü iken hafef selef oldukları müdürün bu arada idi, İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün, Türk Folklor (= Halkbilgisi) Derneği adına Bergimizin, Belediye, Belediye Levazım Müdürlüğü ve ailesi efradını gönderdiği celenkler mezarının son süsleri oldu.

Allah, bir çağhyan verimile çağılan ve Türk Folkloru ile Halk Edebiyatı'na tek başına bir müessesese gibi eserler armağan eden Mehmet Halit Bayrı Ağabeyimize, bol bol rahmet eylesin (*).

(*) Mehmet Halit Bayrı'nın hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bakınız: «Türk Folklor Araştırmaları» Dergisi, sayı: 98, sayfa: 1561 - 1565. (Cilt: V.).

iri goban köpeklerine bu ad takılır.

Fazvent — Farsça «pazubend» kelimesi kolçak anlamile böyle türkçeleşmişti.

Pesent — Kimi düz, kimi de verev olarak işlenen işleme tarzı. Bu kelimenin beğenme anlamına farsça «pesend» ile aslında hiç bir ilişiği olmasa gerektir. Eski şekli bezent olmalıdır: bezenti.

Poğunt — Havza ve Şebinkarahisar yörelerinde iki ayrı anlamda vardır. Bafrada az daha farklı anlamla poğut şekli kullanılır. Çanakkale tarafında punut diyorlar.

Punt — Fırsat, sıra, müsait zaman; bir şeyin hilesi, püf noktası; neşe ve sevinç. Bu anlamlarla yurdun dört bir bucağında geçer. — İşi punduna getirmek, puntu punduna (= uc uca) deriz. (Nokta anlamı lâtince punktum (= puntus) kelimesiyle tesadüfen andırışlıdır, anlamlar da yakındır: italyanca punto).

Sayvant — Üstü örtülü bazı hafif ter-tip barmak çeşitlerine dört bir bucağımızda köylülerce yer yer bu ad verilmektedir. (Antepli Asım «sayvan» dediğimiz çadır çeşiti adının farsça sayeban'dan bozulmuşunu belirtir (B. K. t.). Fakat Anadoludakinin söylenişinde ısrarlı surette her yerde «t» bitimi vardır. Dediği aynıhık yanlış olsa gerektir. İstanbulda sayvan mehurdur).

Tülbent — Dış görünüşüyle bu isim Serbend, Destbend, Tirbend, Derbend gibi bileşik bir farsça kelime olduğu zehabını uyandırmakta ise de, ferhenklerde yer bulunmayışı İran mamulü olduğuna baştan delâlet etmektedir. Farsçada yaraya sarılan bez parçası anlamına bir «terbend» bileşimi var, fakat o başkadır. Eski lügatçılarımız da tülbent farsçadır dememişlerdir. Henüz Kaşgarlı Mahmud'ta «gelin odası tülleri anlamında bir «tülfir (=tülwir) kelimesi vardır: «vir» kısmını «bin» yaparsak tülb'n olur. Bu tüil bezini sarık olarak kullanmaya başlayınca «bend» değişimi türediyi düşünülebilir. Türkçenin **Abu**

Hayyân lügatında «tulban» kelimesi vardır: baş örtüsü, sarık, tülbent tarifiyle (M. 1312): Arapça tı harfile tulben gibi hareketlenerek kalm yazılmıştır. XV. yüzyıldan Düsturnamei Enveri me-nakibnamemizde Rumeliye kesin surette geçen Süleyman Paşa askerlerinin başlarında kızıl börtler üstüne tülbent sarıklı bulunuşuna işaret edilmiştir. Böylece gelenek bu kadar eski ve bezin kendi de adı da bu kadar Asya türklüğündendir. — Söz açılmışken bir de tesadüfî karşılaşma örneğini hatırlatalım: Ahmet Vefik Paşa «tüil» bezinin Tülle adlı Fransız şehirinde icat olunarak bizim tülbentinde oradan gelmeliğini yazmıştır. Halbuki yanlıştır. Fransız tülü ad ve cinsçe tesadüfen bizimkine benzemekle beraber, fabrikasyonu bizimki kadar kıdemli değil ve belki de bizimkini taklitten doğmadır. Ş. Sami merhum Fransızca «turban» kelimesi karşısına sarık anlamile tülbent kelimesini koymuştur ki doğrudur: Fransızlar, bunu da, kendi türkkâri modaları (= turqueries) çağında ve belki daha bile önceleri yine doğrudan doğruya türklere almışlardır.

Kaşgarlı'da bağlanmak fiiliyle anlamdaş masdarlardan bir de «banmak» fiili vardır. Eski turban imlâsının «ban» kısmı işte bu fiilin kök kelimesi olabilir. Fransızların turban deyişleri dikkate değeri. — Şu halde, bileşimin sonuna (t) sonradan takılmış demek olur; farsça bend'in etkisi de mümkündür. (Bak: **Band**).

Vant — Elbisenin dış yüzü (Bitlis yöresinden bazı köylerde).

Yığant — Bazı Asya türk boylarında çağatay diyeleğinin teşekkülü çağında türediyi sezilen kelimelerdendir. Fil adını türkçe karşılığıdır. Yığmak fiilinin kökünden türemiş görünüyor. Çavunt ve Yunt kadar kıdemli olmadığı muhakkaktır: çünkü, Asyanın fil yatakları Himalayaların güneyindedir. Ortaasyalıların oralara sarkmaları nispeten geç çağda vuku bulmuştur, onların ordularında da filler yer almıştır. **Yığant** kelimesi hayvanın yığılık gövdesinin yoğun görünüşüyle denk düşmüş söyleniştir. Hüseyin Kâzım merhum bu kelimenin fil anlamına moğolca «cagan» kelimesin-

den alınmış olduğunu düşünmüşse de, buna imkân yoktur: çünkü Asyanın sırf moğolca konuşulan yukarı bölgesi fil yatağı değildi. Cagan türkçe «yığant» tan bozulmadır. Fransızca géant (= dev) kelimesi moğolca cagan sözünü tesadüfen andırıyor Fransızcanın aslı bir Yunanca kelimedir. Avrupa dillerindeki «elefant» kelimesinin aslı da Yunanca'dır ve bu, Afrikanın ayrı cinsten filleriyle alâkahydı. Fransıncanın incecik «fil» kelimesi epey ülkeler gibi bizde de malûm oldu. Arapçalaşmış «pil» dir. — **Yığant** kelimesinin bazan «yığınt» da okunmuşluğu eski serbes imlâsına göre imkân dahilindedir.

Yont — Yontmak fiilinden kök ve emrihazırdır. Altındaki isimle ilişiği bulunduğunu hiç sanmıyoruz. (Bak: **Çentmek**).

Yont — 1) Hergele ile gezen alıştırmış kısırak; 2) **Yont kuşu**: kuyruk sallayan.

Yunt — 1) Üsttekinin eski söylenişidir. Kısırak, yabancı kısırak. Kaşgarlı Mahmud'ta: at — cins at —, altar, at sürüsü diye tarif ediliyor; ve ilâve ediyor: **yundak**, at gübresi. — Uygur türkçesinde **Yund** ve **Yunad** imlâları da vardır. — En eskisi XIV. yüzyıldan olmak üzere türlü Anadolu metinlerinde bu at adı devamlı olarak geçer. — 2) **Yunt kuşu**: XVI ilâ XVIII. yüzyıllar Anadolu metinlerinde geçer. — Üzerinde durduğumuz tip kelimelerinden türklere atçılık kadar eski, yaygın ve hoş söylenişli yumuk bir örnektir; hiç bir komşu dile kaymamıştır. Türk dilinin damgalı kelimelerindendir: bizden **Yunttağı Bucacı** Manisa ilçesindedir. Kırklareli'de bir **Yundalan Köyü** vardır. **Yund Adası**, Ayvalık'a bağlı bir bucaktır. İbni Mühenna sözlüğünde at sürüsü anlamile **yunad** okunacak şekilde hareketlenmiş bir kelime varsa da, yanlış hareketin bir müstensih suçu olduğu açıktır: yahut da **yunat** şekli yundun çoğuludur. — **Yunt** kelimesinin vurguntulu ve uçarı söyleniş çok alımdır; sözlük özetimizin son kelimesi o oluyor. (1)

Sayın Besim Atalay'ın «**Türk dilinde ekler ve kökler**» (T. D. K., 1942) adlı faydalı denemesinde sonu (**nt**) ile biten kelimelere her hangi bir bahis ayrılabil-

miş değildir; çünkü, bu tip kelimeler çoğunlukla birer fiil köküne «— ant, — ent, — int, — ont, — unt, — önt, ünt» sonekları katılarak türetilmiş durumda degillerdir.

Andırışlı bitimdeki kelimelerin Hindü — Avrupa dilindeki tutarı Turanî dillerdeki sayısından çok daha fazladır. Bir takımlarının arkaik çağ, bazılarının da sonraki intikallerden olmaları mümkündür: meselâ band okunan fransızca «bande» kelimesinin Hindü — Cermen **Bande** kelimesine bağlılığı biliniyor. (Almanca: **banden** = bağlamak). — İtalyancanın mızıkta takımı anlamına **banda** kelimesi geçen yüzyıl başlarında yeniden Parislinin diline geçerek bu yeni anlamda eski fransızca «bande» kelimesile imlâda bir müddet ortaklık kurdu; fakat, çok geçmeden revaçtan düşerek, mestek dilinde orada yerini «mızıkta takımı» karşılığına bıraktı: **corps de musique**.

Farsça «besten» fiiline bağlı **bend** kelimesinin kültür tarihinde ve «bendeniz» gibi gündelik sözlerde ne girginlikle rol oynamışlığını anlamak için meselâ Hüseyin Kâzım lûgatından (Bend) makalesine bir göz atmak yeter; o zaman insanın şunu soracağı geliyor: Acaba iranlılar da bu kelimeyi bizler kadar içli dışlı kullanmışlar mıdır?!

— Kelime arapçaya da geçmiş: meselâ «râyet ü bend» birleşiminde mızıkta bandosu anlamına bile enikonu yaklaşmıştır. (Tıpkı **tuğ** kelimesinin eski türkçede çifte anlamlı oluşu gibi: **tuğ ü alem**: alem ve tuğ). — Konumuz tipini düştan andıran **Bilend**, **Kemend**, **Râvend**, **Herend**, **Mâvend** gibi farsça kelimeler çoktur ve bazıları bize de geçmişlerdir. Bazıları belki aslen türkçedirler.

Tesadüfen her bakımdan andırışlı iki ayrı dil kelimesinin karıştığına dair dil tarihinde misaller çoktur; bir örnek hatırlatalım: Ça kelimesinin Çin'den gelip bizim «Çay» kelimemize dilde yavaş yavaş, içme çayının onyedinci yüzyıldan sonra Çin'den bütün dünyaya yayılmasından epey sonra vukua gelmişti. Çin'de çay içilirken, meselâ milâdi onbirinci yüzyılda Kaşgar şehrinde henüz onun adı bile bilinmiyordu. Kelime İranda «ça» kaldı, muarrebî «sa» oldu. Bizde

eski çay kelimesimizin etkisi gecikmedi. Dilimizde ikisine de çay denilmesi ikisinin de sıvı düşmesi kabilinden sudan bir karşılama ve karışmanın neticesi oldu. En küçük ırmağın (eskilerde nehirin adı olan çay kelimesimiz türklük dünyasında tabiatile tarih kadar eskiydi. (Arapların **Maveraennehr** ve eski yunan coğrafyacılarının **Transoksiana** dediği bölge adının türkçesi **Çayardı** idi ki, bütün bunlar kelimesi kelimesine birbirinden çevirmezler. Bazı diyelelerde Çay yerine Say denilmiştir).

Kent kelimesini hatırlayarak bir karşılığa daha dikkati çekelim: Eski fransızcadan bir kant (= **cant**) kelimesi köşe, bucak demektir. Fransız etimolojicisi bunun âri dillerde müşterek bir kök olduğuna inanmıştır. Niçin Âri de, Turanî değil? Türkçe **kend** kelimesinin yapısı kale gibi metin oluktan başka, anlamı da bir zamanlar bucaktan büyüktü; bir kök kelime değil, doğrudan doğruya isimdir. Fransızca «canton» kelimesi de kök dedikleri o «cant» sözündendir: buna inanmışlardır.

Fend kelimesi farsçadan dilimize geçmiş. Buna diyecek yok. «Kadının fendi erkeği yendi» iddiasını köylü ninelerimiz bile bilirler.

Kısaca, bu tip kendi kelimelerimiz Kuruntu, Akıntı, Bulantı gibi vurguntulu kelimelerin doğusunda saik olmuş alışkanlık cinsinden bir insiyak işinin verimleri olup, listelerimizdekiler bunlar gibi her zaman fiil köklerinden türemiş degillerdir. Bununlaberaber fiil köklerinden yenilerini yapabiliriz: meselâ yarını türkçe «bestelemek» fiilinin eski türkçesi **bağlamak** idi. Bunun kökü olan **bağ'** dan «bağantı» beste demek olabilir: vurguyu kaldırırsak ağıt tipinde **bağıt** kalır: **Bağıtçı**, besteci, ve **bağıtçılık**, kompozisyon demek olur. Bu bir düşüncedir.

Sonu «— unt» ile biten kelimelerimizi bana cezbeyle aratan ana âmil ve sebep gelecek yazım okununca anlaşılacaktır.

(1) «Münasip» zümresinde bir yönt kelimesi yerine alfabetik dizide yer almışsa da, bunun bir okuma selvi olduğu açıktır; doğrusu «yönet» olacaktır ve bu vardır.

İncelemeler :

Kars Şehrinde Karagöz Oyunu

ADLARI VE DÖŞEMELERİ

Yazan: KIRZIOĞLU M. Fahrettin

Selekülular çağında küçük bir «Emâret»in merkezi olarak şehir hayatı gelişen Kars, 1386 da Temür'e karşı koyduğundan yıkılmıştı. 1534 te Pasımlarla birlikte Osmanlı idaresine gönüllü olarak girip Anadolu — Türk Birliğine katılarak yine Pasımlarla birlikte bir «Sancak» sayılan Kars, 1555 te ayrı bir «Sancak» yapılmış ve 1579 da şehir devlet eliyle pek geniş ölçüde 100 binlik Anadolu Ordumuzun emeğiyle senlendirilip, yeni kurulan «Kars Eyâleti»nin merkezi olmuştur. Böylece, bu tarihten başlayarak burada yeniden bir «şehir hayatı» canlanmış ve bu «Osmanlı şehir sayısı» 1878 deki «93 Felâketi» mize değin sürmüştür. 1823 deki ilk Rus işgalinde 60 binlik nüfusu 12 bine düşmüş, 1877 de 20 bin olan şehrin nüfusu, Erzurum ve Sivas illerimize göçmelerden sonra - yeni getirilip yerleştirilen Ermeni ve Rum muhacirleri sayısı da dahil olduğu halde — 1889 da 3921 e düşmüş ve Türkler bu nüfusun Yerli olarak 40 evini teşkil eylemiştir.

93 ten sonra göçmeden kalan şehir yerlileri arasında «Karagöz — Ragıp» adlı büyük halk sanatkarı, en iyi türkülü ve «saya» (nesir) hikâyeleri söyler, en iyi Karagöz oyunlarını oynatmıştır. Gerek şehirde kalan, gerekse alış — veriş için şehre gelen köylü Türkler, evlerde ve kahvelerde Karagöz — Ragıpın kış geceleri gösterdiği sanat eserlerini ve «lezzetli meclislerini» kaçırmak istemezlermiş. Davulcu Tosun adlı, şimdi 75 yaşlarında olması gereken Karanlı bir çalgıcıdan 1944 te tesbit ettiğimiz «Karagöz — Ragıp Usta»nın yedi gecede üçer saat müddetle oynattığı Karagöz oyunları «meclis»inin adları şöyledir:

1. İlk gecede «Karagöz ile Hacı-Bat»;
2. İkinci gece «Tuzsus-Ağa ile Kızır-öğlü»;
3. Üçüncü gece «Deli-Çeçen ile Kök-Kopardan»;
4. Dördüncü gece «Sihirler Dağı» (ku-

yudan su çıkarılır);

5. Beşinci gece «Memiş-Ağa»;
6. Altıncı gece «İstanbulu-Kaykçı»;
7. Son gece «Kızların-Meclisi/Kırmalı Hanım oynar» ve dört saat sürer, «Kendirbâz (ip-canbazı) kurulur».

«Karagöz oyununda 366 kişi vardır. Şekiller, hâs-köseleden /taban - astarından kesilerek yapılır. Karagözün kendisi üç çubukla oynatılır.» Her gece oyuna başlamadan önce, Karagöz ustası:

«Şama (şem'a) yaktım, perde kurdum
hey ağalar merhaba»

diye başhyan bir «Merhabâ - Dîvânîsi» (mukaddime) lerinden birisi şöyledir:

«Zaman o zaman idi,
Abbas Han mekân idi,
İki kol bir kân idi,
Mercemek katkan idi,
İğne mızrak idi.

Koduk (sıpa) lar dala çıktı,
Balk sepet dokudu,
Karıca teknik (tekme) attı,
Deve de bayak (yüzükoyun) gitti,
Var varanın, sür sürenin
Destursuz başa girenin
Hâli budur efendim.

Her zaman bir âşıkın devranıydı. Bu gece de bakalım kimin devranıdır. Bunu da şu mecliste oturan beğler, ağalar bilir.»

Her gece bir «Meclis» sonunda söylenen «Döşeme» lerden birisi:

«Bütün keller, keçeller
Oturmuş aş içeller (iceller),
Bir sineğin elinden
Köyden köye kaçallar (kaçarlar).

Kel dedi ki: vay başım!
Çanakta kaldı aşım,
Yığılm kavım, kardaşım,
Bir sineğin elinden
Hâlim pek yaman oldu.

Keçel gider danaya,
Korkar başı kanaya.

Kazdağı'nda Sarıkız

- I -

Yazan: Sadi Yaver ATAMAN

İki sivri ucu denize uzanmış gibi sıra dağların çevirdiği geniş ve yemyeşil bir saha. Sıra sıra zeytin ormanlı, çeşit meyveli bereket yurduna «Edremit» diyorlar. Allahın bir avuç altın serptiği bu topraklarda senenin her mevsiminde ürün yetiştirilmektedir. Mukaddes dağlar arasında tarihi ve efsaneleriyle şu mağ-rur «İdat» insandaki dağ fikrinin muazzam timsalidir. Truva muharebelerinin esâtiri kahramanları bu dağlarda çarpışmış. Mabutlar bu dağların doruğunda toplanıp yer ve gök işlerini görüşür-lermiş. Homer meşhur şiirlerinden birinde «Kazdağı» perilerinin denizde yıkanıp İda'nın doruğunda Edremit körfezi'nin mavi sularına saçlarını döküp taradıkları anlatılır.

Edremit'te değerli bir ilim adamı tanıdım. Tahir Harimi Balcıoğlu, «Tarihde Edremit» isimli eserinde «Kazdağı ve Efsaneleri» hakkında kıymetli malûmat toplamış. Beni zengin kitaphâmdan ve bilgisinden faydalandıran bu kıymetli

zat şimdi ölmüştür. Hak rahmet eyesin. Edremit'te bir de Gıyas Yetkin adında meraklı ve çalışkan bir arkadaş da var ki «Edremit» adındaki broşüründe yer verdiği folklor bahisleri arasında Edremit Zeytinciliğinin folklor bakımından tetkikini de ihmal etmemiş, bize rehberlik etti. Yörük obalarını ve Türkmen köylerini beraber dolastık.

Kaz Dağlarının şimal yamaçlarına yaslanmış köyleri birer birer geçiyoruz. İşte Araplar, Kadıköy, Yürükobası, Ortaoba, Çamlık ve nihayet Sarıkabakın köyü İncirlioba. Karşı sırta belli belirsiz ışıkların gördüğümüz İncirlioba'ya varmak için yol otomobilimize geçit vermedi. Bu sırtı yürüterek çıkacağız. Soförümüz uzaktır diye itiraz etti, pek gözlü soförü dinlemedik ve otomobili ihtiyaç bir çamın gövdesine rampa ederek yola düzeldik. Ulu çamlarda rüzgârın o en güzel musikisini dinleyerek, buraları çok iyi bilen Gıyas Yetkin'in arkasından, köylü ağzı ile «bi cıvara içimi»

Bir sinek, kırk kegeci
Soktu herberhanaya.

Bir yere olduk konuk,
Aş geldi boz-bulanık,
Epmegin (ekmeğın) ardi yanık
Kasigin sapı sinik.

Kocakarı eli dar,
Bir kepeesi var ayar (ölçülü, ufak),
Bir döker, iki sayar,
Sanar ki konuk deyar.

Yediz, igdiz (yediniz, içtiniz) kara-maacak,
Daba ne kaldı umacak?
Kalkın yuleu olun deyü
Üstümüze çekti nacak.

Cemaat bu sözü tulsun,
Herkes öz evine gitsin,
Kocakarı yetigmeden
Soyunup, yatağa yatsın.

Ustanızın adı, Hıdır;

Elimizden gelen budur.
Kulda kusur çok olur,
Afveder efendisi, eyvallah, eyvallah.»

Bugün, 93 ten önceki Karsın yerlisi olan âilelerden ancak Kaleiçi Mahallesinde çalgıcı (zurnacı) Muhittin Kemeng, eski Karş karagöz oyunlarından yarısını oynatabiliyor; yetmişine yaklaşan Muhittin Ustanın evinde, bir küçük sandık dolusu «Karagöz takımı» varsa da, rağbet eden kalmadığından oynatılmıyor. Böylece bu millî halk sanatımız da, Yukarı-Aras başlarında sönmek ve unutulmak yolundadır.

Kars Karagözündeki 366 adamın bulunuşu, Köroğlu destanındaki 366 deliyi andığı gibi, «Köroğlu», «Bet-Çegen, Kökkopardan» gibi şahsiyetler de Köroğlu destanlarında geçen kahramanların adlarıdır. Bugün Türkiyede ve belki de bütün Türk âleminde Köroğlu hikâyelerinin (şimdi 26 boy biliniyor) en çok bilindiği ve can-kulağıyla dinlendiği yer de Kars İlidir.

yürümeye başladık. Elimdeki dinamolu elektrik fenerimi, önünü görmediğimden şikâyet eden doktora verdim. Top top çahların arasından atlayan ışıklı gözleriyle gece yüzünde tavşan göçeni (yavrusu), keklik palazı bulup karmlarını doyurmağa çıkan çakalları elindeki fenerin ışığını tutarak ürktümeye çalışan doktorun arada sırada Hırrrrt diye ses çıkarıp ayakları kaydıkaç endişesi artıyor: — Yahu nerede kaldı bu köy? Kaçma cigara bu, diye söylenip duruyor..

Nihayet yine köpek sesleri.

Köyü, bacalarından çıkan kızıl dumandan seğebiliyoruz. Çevresi çalılı kazıklarla avlağlandırılmış kabaklıktan geçerek dar ve zemini toprak bir yere girdik. Ocak başında yedi sekiz yaşlarında bir çocuk tabanını ateşe vermiş yere serili bir hasırın üzerinde uyuyor. İyice seçilmeyen köşede yüksekçe bir tahta-boşun üstünde ihtiyaç bir adam oturmuş, duvarlarda tava, yün tarağı, kirman ve bir kaç mısır koçanı asılı.

Köşelerde içi dolu dağarcıklar var. İhtiyarla selamlaştık. Oğluna sordu:

— Kim bunlar oğlanım?

— Misafir baba, seni görmeğe gelmişler.

Duvarlarda ve ihtiyarın tunç yüzünde birteviye kımlıdayan alevlerin gölgesi insana bir mabede girmiş hissini veriyor. Ocakta tüten ardıc kokusu burnumu yaktı. İhtiyarın yüzündeki gölgeler silindikçe, gözlerinin parladığı görülüyor. Halbuki, gözleri görmiyormuş. Yere serilen kegenin üstüne oturduk. Ak sakallı, kırmızı yüzlü, iri kemikli, fakat ufalmış bir adam. Yörük ulularındanmış. Durmadan konuşuyor, belli ki yalnızlık onda konuşmak ihtiyacını çoğaltmış:

— Köyün çoğu seferberlikte kaldı, dedi. Onbeş onaltı hanemiz var. Ünüme Sarıgabak diyeler, asıl adım İsmayıl, göbek adım da Garaca aldım. Hani bize soyca Garaca diyeler. Geçende Gonakda (Hükümet binası) yaşımı sordular, tevellüdümü diyverdim. Seksen beş yaşındasın baba, dediler. Bubameyni (babamgöl) bu köye öte yüzden (Kazdağı'nın Bayramıç ciheti) gelmiş. Tevelisi

(ta evvelden) biz kegede (çadırda) dururmuşuz. Soram Ehmets İrefik Paşa bizi iskân etmiş, ben pek bilmem anam biliy.

Sözünü Kazdağına getirdik:

— Köyümüzden görünür. Çamlı Kocasirt'in doruğuna Gazdağı, derler. Cin cin doruğu (En yüksek yeri) Garataş. Gaz Tepesi, öteyanı da Sarıgız'dır. Vakti zamanında bu dağda bir Sarıgız varmış. Gaz güdermiş. O yüzden buraya Gazdağı diyorlar. Bu Sarıgız çok yavuz bir gazmış. Güreliler (bir köy) bu Sarıgız'ı dağnamışlar, kötü diycm dile düştürmüşler. Babası da gızı dağa kesmeğe eletmiş. Aptest almak için su istemiş, gız bakracı denizden daldırıp babasına sunmuş, Babası aptest ahırken suyun acılığından işi anlamış, gızına canını bağışlamış. Ağmış ellerini, Gürelilere beddua etmiş. İlahi demiş, Gürenin suları soğuk, kızları govuk olsun. Sarıgız bundan sonra bir daha köye gitmemiş. Gazların arkasına çoban olmuş. Orada «Gav» avlusu derler bir yer vardı. Sarıgız gazlar uçmasını diye yaptırılmış. Gızın gazları suladığı yere de «Gartal Çimi» diyeler. Her cumartesi Gazdağı'nın bütün gartlıları bu göle iner, çimerler (yıkancılar). Sarıgız böylece gazlarını güdüp dururken babasının gızını yine göresi gelmiş. Gızını görmeğe Gazdağına gelmiş. Gız babasını görünce boynunu guçmuş, ellerini denize salmış, körfezden aptest almış, iki rikat namaz gılmış ve oracıkta ruhunu Allahına teslim etmiş. Babası çok ağlamış, elinen bir mezar kazmış Gızını oraya gömmüş. Aradan çok geçmemiş, babası da gızının yanında göçüvermiş. Şimdi gızın yattığı yere «Sarıgız Tepesi» diyorlar. Babasının bulunduğu yere de Bubadağı diyeler. Her yıl güz aylarında buraları ziyarete gider dua ederiz (I) ...

(I) Kazdağı Yörüklerinin «Sarıkız» rivayeti, Türkmenler arasındaki rivayete benzemiyor. Türkmen ve Yörükler, ayrı günlerde Kazdağı'nın Sarıkız tepesini ziyaret ederek ibadet ve ayinler yapmaktadırlar. Yörüklerin aleni yaptıkları ayinlerine karşılık, Türkmenler ayinlerini gizli tutmaktadırlar. Tahtacı Türkmenlerin Kazdağı ve Sarıkızda ait rivayetlerini de gelecek yazımızda anlatacağız.

Atatürk'e Ağıt

Yazan: Mehmet BAHÇEÇİ

Meslek hayatımın ikinci yılının başlangıcındayım. Çocuklarla ATATÜRK ihtifalini yapıyoruz. Yanımda uyanık bir köylü de var. Ama Atatürk'ü çok seven ve anlıyan bir köylü. Ben öğrencilerime Atatürk hakkında kısaca izahat verdikten sonra biriki fıkrasını anlattım. Yanımdaki köylünün gözleri sulandı. Anlaşılan çok duygulanmıştı. Bana dönerek: «Hocam, müsaade edesen bi hatıramı anlatan çocuklara», dedi, «Anlat», dedim. 1923 — 1924 senelerinde askerliği sırasında Atatürk'ü nasıl karşıladıklarını çocuklara içli içli anlattı. Çocuklar can kulağı ile dinlediler.

Akşam oldu. Köylü evime geldi. Selâm verip sandalyeye oturdu. «Hoca» dedi. «Böyün âşama gada Atatürk'ü düşündüm. Bu çocukla güccük ya, bizle onu daha iyi biliriz. Acaba o omasaydı bizim halimiz necap olurdu?» dedi, ve kafasını salladı. Daha bir çok düşüncelerini ifade etmek ister gibi sık sık nefes alıyordu. Aynı adama Cumhuriyet Bayramının Ankara'da kutlanışını radyodan dinletmişim. Marslar çalınırken 58 yaşındaki adam yerinde duramıyordu. Bugün de aynı vaziyetteydi. Atatürk'e ait kitapları alır; yazı bilmediği için resimlere bakar bakar «Ta kendisi, Hoca», diye hitap ederdi. Ben de onun Atatürk'e ait bilmediği fıkraları anlattım. O da can kulağı ile dinlerdi. Aynı gün akşamleyin «Hoca», dedi. «Bezim köy imamı Hasan Hoca va ya; o, Atatürk destanını söylesin de bi din», dedi «Çağırtaalm», dedim. Kendisi gitti çağırıldı geldi. «Hasan Hoca» dedi. «Şo Atatürk destanını deyvede bi, Hocam dinnesin. Of deyen Allahışkına», dedi. Köy Hocasını anlattı. «Hoca», dedi. «Ben esgeliği Konya'da yaptım. Orada hastaneye düştüm. Yanımızda birisi vâdi. Nerele olduğunı bilmeyen ya, bu söylecem destam o söledi; Ben onun gibi yapamıyorum», dedi. «Olsun, hele sen bir söyle bakalım. Dinleyelim», dedim. İçli içli kendine has bestesiyle söyledi. Sessiz sedasız dinledik. Köylünün gözleri tek-

rar dolmuştu. Notasını zaptetmek mümkün olmadı. Eksik ve kusurlarını araştırmacılara bırakarak ben metni aynen dinlediğim gibi veriyorum:

Atam (o) bindirdiler ağaçtan ata
Dolmabahçede de bülbüller öte..
Evlâdı yoğıdı yerini tuta
Ağlaşıyor millet.. Hani Atamız?

Dokuz doktor der ki yoktur caresi.
Çiğerinde çetin idi yaresi.
Meâlî kaldı Çankaya'da yuvası
Ağlaşıyor millet.. Kemal Paşamız

İçerimden çıkmaz bunun acısı
Tabutun üstünde sırma kegesi
Ağladı kardeşim diye (Makbule) Bacısı
Kardeş vermek zordur, Gazi Paşamız.

Paşalığın Avrupa'ya san verir
Yavuz gelir, alam, diye yan verir
Dolmabahçesinde yatmış can verir
Can vermesi zordur, Gazi Paşamız.

Atalığın Avrupa'ya bildirdi.
Her dertlerin caresini buldurdu.
Yol yaptırdı; dağ, taş deldirdi.
Çok çalışkan idi Gazi Paşamız.

Meclisinde hak bir söze başlattı.
Yolların yıkılan yerin taşıttı.
Gemiler yürüttü, vapur isletti.
Çok fedakâr idi Gazi Babamız.

Celâl Bayar etrafında dönüyor,
Teyyareler inil inil iniyor.
Izmit'in sehrinden tren (e) biniyor.
Canından ayrıldı Gazi Babamız.

İçimin acısı ölümden beter
Siyası işlere akıl mı yeter?
Tam on iki paşa tabutun tutar
Ağlaşıyor asker.. Hani Atamız?

Düşmanlara çotca vurdu kazmayı,
Çobanlara hep öğretti yazmayı.
Üfkolense giyeridi çizmeyi.
Kimselerden korkmaz idi, Atamız.

Dikkat eylen Hafız Rahmin aşkına
Çokun bakın noksan var mı meşkine
İsmet İnönü'müz çıktı köşkünün
Emanet eyledi bizi Atamız.

Halk Müziğinde Form (Şekil)

— II —

Yazan: Veysel ARSEVEN

Giriş, ara fikir, dönüş ve karar adlı üç motifli yahutta üç cümleli bir periyoddan meydana gelmiş melodilerimizden, değişik motif veya cümlelerine raslandığı gibi, hepsi de sadece a motifi veya A cümlesinin üç kere tekrarlanmasından meydana gelmiş türküleri de vardır. Aslında iki motifli bir cümle yahutta iki cümleli bir periyodmuş gibi gözüküyorlar ama, sözlerinin söylenmesi sonunda aynı melodi parçasının üç kere tekrarlanması lâzım geldiği anlaşılır. Böylece, A A A gibi bir kalıp ortaya çıkmış olur. Nitekim Gelin Ayşe'de, iki cümlelik bir A periyodundan meydana gelmiş gibi gözükken melodi, aslında aynı periyodun üç kere tekrarı demektir. Örnek: 8.

A Cümlesi ————— Gelin Ayşe

1. Ko-yun ge-lir ya-ta ya-ta
2. Ge-lin Ay-şem su-ya git-miş
3. A-man Ay-şem ya-man Ay-şem

B Cümlesi

Çe-mur-la-ra ba-ta ba-ta
Yo-sun-la-ri tu-ta tu-ta
Dağ-lar ba-şı du-man Ay-şem.

İki bölümü şarkı formu: Müzik edebiyatında kendi kendine yeter bir melodik bütün olan iki bölümü şarkı, genel olarak onaltı ölçülük bir genişlik gösterir. Her ne kadar bölümleri sekizler

Hacı Beyi

I. Bölüm

El ve-ri-yor el ve-ri-yor
Er-ta-di-rek bel ve-ri-yor

II. Bölüm

Bön-düm bak-tım sol ya-nı-ma
Ha-ci be-yim can ve-ri-yor.

ölçüden ibaret olmak lâzım gelirse de, bazan bir kaç ölçülük bir genişleme pa-yına da raslanır. Nitekim; «Ankara'nın taşına bak...» sözlü ile başlayan türkünün ilk bölümü sekiz ölçü olduğu halde, ikinci bölümü on ölçüdür. İki bölüm-lü şarkıya örnek olarak «Hacı Beyi» türküsünü alalım. İlk cümlelerin ikinci motifi, birincinin işlenmesinden meydana gelmiş. Her bölüm tekrar edilmektedir. Örnek: 9.

İki bölümü büyük şarkı formu: yalnız genişliği bakımından ötekenden ayrılan bu kalıbın bölümleri oniki yahutta onaltı ölçülük periyodlardan meydana gelir. Şarkının tümü otuziki ölçülüktür. Örnek: 10.

Bir Dal Keşim Ömenden

Bir dal keşim or-man-ı-ın
Yar ge-li-yor har-man-ı-ın
Ho-ta-lih-siz yk-re düş-tün
Kes-ti be-ni der-man-ı-ın
Ö-le-yim rah-ö-le-yim
Yar be-ni nerde gö-re-yim?
Naz-lı ya-rın ko-lu-nu
rin-da can ve-re-yim.

Bu parçayı incelediğimiz zaman görürüz ki A ve B cümlelerinden meydana gelmiş olan birinci bölümün ilk sekiz ölçüsü tekrar ediliyor. Aynı bölümün ikinci sekiz ölçüsünde C ve D cümleleri, A ve B cümlelerinden tamamen farklı olarak karşımıza çıkıyor, ve birinci bölüm onaltıncı ölçüde başladığı sesin perdesinde kararını veriyor. Onyedinci ölçüden sonra başlayan ikinci bölümün E cümlesi ise A cümlesinin bir baryasyonundan başka bir şey değil. Halk sanatçısının daha önce kullandığı melodik bir unsurdan nasıl faydalandığına güzel bir örnek. Köroğlunda da bu tarz güzel buluşlara rastlanır. 21 ve 24. ölçülerden ibaret altıncı cümle ise ufak bir ritmik yenilikle B cümlesinin aynıdır. Nihayet C ve D cümlelerinin bir daha duyurulması ile parça gene başladığı sesin perdesinde sona eriyor. O halde Bir dal kestim ormandan türküsü şöyle bir durum gösteriyor: Birinci bölüm AB/CD, ikinci bölüm EB/CD, cümlelerinden meydana gelmiştir. Daha da kısa anlatmak istersek I. bölüm A/B periyodları, II. bölüm C/B periyodlarından meydana gelmiş olur.

Üç bölümlü şarka formu: iki bölümlü şarkının son cümlesi yerine yeni bir periyod getirmekle, yahut eserin sonunda birinci bölümün ya aynen tekrarı, yahutta bunun sezdirilmesiyle meydana gelir. Her bölüm sekizer ölçülük cümle veya periyodlardan ibarettir. Sanat müziğinde bu fonda yazılmış eserlerin her bölümü belli kurallara göre kararını verir. Türk halk müziğinde bu kalıp içinde inceliyebileceğimiz ezgiler klâsik şemaya tam olarak uymazlar. Çünkü yaradılışları sırasında, düşüncelerde bir çokseslilik endişesi yoktur. Fakat gene de bu kalıpta meydana getirilmiş güzel ezgilerimiz var.

Üç bölümlü şarkı formunun gelen şeması şöyledir:

I. bölüm (A 3 ölçü), II. bölüm (B 8 ölçü), III. bölüm (A 8 ölçü).

Bizim verdiğimiz örnekte durum şöyledir:

I. bölüm (A 4 ölçü-a b cümleleri)
II. bölüm (B 2 ölçü-c cümlesi)

III. bölüm (C 5 ölçü-d b cümleleri). Bu bölümde bir ölçülük genişleme var. Dikkat edilirse 3 ve 10, 4, 6 ve 11. ölçüler melodi ve ritim bakımından birbirinin henzeridir. Örnek: 11

1. Bölüm (A 4 ölçü) Sivasın Oyun Havası

a cümlesi 1 2

b cümlesi 3

II. Bölüm (B 2 ölçü)

c cümlesi

III. Bölüm (C 5 ölçü)

d cümlesi

bağlantı b cümlesi

İkinci örneğimiz ise, klâsik üç bölümlü şarkı tipine daha uygundur. A/B/A bölümlerinden meydana gelmiştir. A bölümleri dörder, B bölümü yedi ölçüden ibarettir. B bölümünün iki genişleme, birde bağlantı olmak üzere üç tane fazla ölçüsü var. Örnek: 12

Kath (triyolu) şarkı formunun klâsik tipteki örneklerini Türk halk müziğinde bulmak mümkün değil elbet. Çünkü bu formda yazılmış eserler daha ziyade sanat ve sanatçı işidir. Ancak bu örneği hatırlatması dolayısıyla, Muzaffer Sarısözen'in «Yurttaş Şesler» kitabının

I. Bölüm (A) Sivas Halayından

II. Bölüm (B)

genişletilmiş

iki ölçü bağlantı

III. Bölüm (A)

1. Ölçüsüz sözlü kısım. Sepetçi oğlu

Ol... Sepet-çi-ğ-lu bi-

4 - ne - nin ku - ru - su ...

II. Ölçülü sözlü kısım.

Hiç gitni yez yu re-

gün-den a - sar da şı. 11

III. Oyun Havası

si yan - dı.

**Bize gelen
KITAPLAR**

38. sayfasındaki Gemiciler türküsü incelenebilir.

Türk halk müziğinde bu kalıpların dışında özel durumlar gösteren türküler de var. Hepsini bir dergi yazısı içinde incelemek elbet ki mümkün değil. Ancak bir fikir verebilmek için Kastamonunun Sepetçi oğlu oyun havasını ele alalım. Başında ölçüsüz kısa bir sözlü bölüm, ondan sonra ölçülü ve gene sözlü bir bölüm, bundan sonra da tamamen çalgılı bir oyun havası. Örnek: 13

★ Mehmet Halit Bayrı: «GEVHERİ». Hayatı ve Eserleri. Eserin sonunda bibliyografya ve lügatçe vardır. Maarif Kitaphanesi - İstanbul. 14,5×21 boyunda, 208 sayfa, 400 kuruş.

★ Ali Rıza Alp - Sabahat Alp: «Büyük Osmanlı Lügati». I. cilt, I. Fasikül. Türk-Ar Nesriyat Yurdu, P. K. 44, Beyazıt - İstanbul. 17×25 boyunda, 32 sayfa 150 kuruş. (Bir cilt 12 fasiküldür. 12 fasikül aboneli 12 liradır).

Dede Korkut Hakkında İki Eser

Yazan: Behçet Kemal ÇAĞLAR

Elimizin altında gönül susuzluğumuzu giderecek iki eşsiz kaynak var:

Birisi, Dil Kurumunun yayınladığı «Dede Korkut Kitabı»; Edebiyat Fakültesi asistanlarından Doktor Muharrem Ergin'in hazırladığı bir eser. Orhan Şaik Gökyay'dan sonra, bizim eski masal babamız Dede Korkut'u hikâyeleri ve kişiliği ile, çok iyi ele almasını bilip başaran bir ciddi ve kıymetli eser daha... Elimizin altında duran ikinci kitabın adı da: «Dede Korkut Masalları». Bu çağdaki masal babamız Eflâatun Cem Güney'in bir eseri; Doğan Kardeş yayınlarından...

Genç yaşında kaybettiği değerli oğlu ile birlikte; Anadolu içlerinde geçirdiği uzun seneler içinde; tandır başlarında nineleri, kahve peykelerinde âşıkları, harman yerleriyle değirmen nöbetlerinde dedeleri dinleyerek bize halkımızın en güzel masallarını getirmiş olan Eflâatun Cem Güney'i tanımayan Türk kaldı mı? Ustamız, bu sefer de Dede Korkut masallarını almış, bugünün türkçesine çevirmiş; manzum kısımlarını bile bugün seve seve okuduğumuz halk şairlerinin ağzına uydurarak koşmalar haline sokup sunuvermiş...

Bu iki kitabı bir arada inceleyince, insan, Dede Korkut masallarına bir kat daha hayran oluyor. Bu masalların, eski Türk törelerini, geleneklerini, inanışlarını bugüne nakletmekteki büyük önemlerini bir daha kavırıyor... Türk insanı, geçici etkilerin ötesinde, kirlerinden ve paslarından sıyrılmış bir cevher gibi, bu sayfalarda parıl parıl gönül gözlerimizi kamaştırıyor.

Bu masallar, Türklerin, canla başla sevdiği vatan uğruna, üzerine titredikleri namus uğruna, verdiği söz uğruna, göz kırpmadan baş koyabilmekteki erliğini, olgunluğunu, tarih belgelerinden daha inandırıcı, ortaya koyuyor.

Eflâatun Cem Güney, Dede Korkutta kahramanlar ağzından veya kahramanları ögmek için söylennmiş nazım parçalarını halk edebiyatının en ünlü yiğitlik

şairi Koroğlunun edası ile bugünün dilini kullanarak bize duyurmayı düşünmüş; düşünmüş ki: Dede Korkut daha sonra söylemiş olsaydı, elbet bu dille bu ağızla söylerdi:

İşte, mesele, Kanturalı masalından böyle bir parça... Bu isimdeki Türk yiğiti, düşman Tekfuruna esir düşmüş. Onu âzad etmek için azgın bir boğa ile güreşmesini şart koşmuşlar. Herkes merakla merhametle seyretmeye koyulmuş. Bu seyircilerin arasında Tekfurun kızı Selcan Hatun da var. Kız ilk bakışta bu yiğitin yıllardanberi aranan gönlünün gerçek eşi olduğuna hükmedivermiştir. Kanturalı boğayı bir hamlede yener, kızın gönlü gibi kendini de kazanır. Masalın bu kısmı, şöyle bir koşma ile dinleyenlerin kulağına bir daha küpe olur:

Selcan Hatun durmuş sana bakıyor

Bakıyor da yürekleri yakıyor

Sarı boğa çıkmış meydan okuyor

Boğanın üstüne hörelenmeli

Kanlı Kocaoğlu yürü var yürü

Tutup boynuzundan yerlere sürü

Yiğit nicolurmuş görsün tekürü

Tekürün bir yüzü karalanmazı

Dağlardan yellerden haberler aşı

Oğuz ıllerine vara ulaş

Şan olsun obaya kavim kardaşa

Kanturalı adı törelenmeli!

Başka bir masalda; kâfirlerin gafil avladıkları yiğit oğlunun ardından yetip de, onu, eli kolu bağlı, boynuna ip geçirilmiş, yerde sürünüyor görünce, deli divane olan Salur Kazan Beyin söylediklerine de bir göz atalım:

Su kâfir iline düştün düşeli

Oğul kara benzim demir tas oldu

Anan bacin dersen del oldu deli

Yavuktun da gözden akan yaş oldu

Su dağların saçı başı ağarsa

Bir daha gül açıp bülbül öter mi?

Karayel eser de yağmur yağarsa

Aceb çıra yanar ocak tüter mi?

Kalam sensin oğul arkamda sensin

Ne ortak isterim ne köle ne kul

Seniyle başladı seninde bitsin

Görüm günüm, varım yağım, tek oğul!

Dede Korkut kitabı, Orta Asyada Türkler arasında söylene söylene yayılıp tutunmuş masallardan onikisinin, neden sonra; Doğu Anadolu'daki Türk Beyleri tarafından yazıya geçirilmesiyle günümüze kadar gelmiştir. İslâm inancımıza göre niteliğini az çok değiştiren bu masalların asıllarındaki birik, dirlik, sadelik, bütün milletlerin masallarını imrendirecek kıratıdır.

Eğün bile vehmedenler vardır ki eski Türk masallarının hemen hepsi, sadece, kavgaya — döğüşe dayanır; hikâye kahramanı dediniz mi asıp kesen, vurulan kıran demektir. Halbuki, işte, bunların içinde öyle masallar vardır ki Türklerde insan değerinin ve onurunun yığılıktan, gözü peklikten daha çok iyi bir aile başkanı, iyi ve hayırlı bir evlât sahibi olmaya bağlı olduğunu belirtmektedir. Boğaç masalı gibi...

Orta Asya Türk Hanlarından Bayındır Han, bir gün sarayının bahçesinde, beylerini misafir etmeye, üç çadır kurdurur. Biri, oğul babaları için ak ipek çadır, biri kız babaları için kırmızı atlas çadır, biri de kadırda konuklayacak bahtsız babalar için, minderler de öylesine kara ve katıdır.

O zamana kadar, yiğitliği, yararlığı ile Bayındır Hanın baş sedirinde yer aladurmuş Dirse Han, bu sefer, kısırlığı yüzünden, kara çadırda tek başına kalmasın mı? Süklüm püklüm obasına dönmesi bir olur ve, bizim, vaktiyle Orhan Şaik'in kitabından faydalamp nazma çektiğimiz şekilde, karısına şöyle seslenir:

— Beri gelmiş başım bahtı etim tahtı..

Beri gelmiş gamzeleri oylum oylum

Eyden çıkıp yürüyende servi boylum

Ak topuğu dövüp duran kara saçım

Hey kurulu yaya benzer çatik kaşım

İri badem sığamayan dar ağızım

Göz obası al yavuktun benim nazım

Hey kadınım hey direğin hey döleğin!

Bak, sağ-eser benzim benim nasıl soldu

Bilir misin orda bana neler oldu:

Bayındır Han ile renk otağ kurmuş boğa

«Kocaklardan oğulluğu ak otağa»

«Kızlı da al otağa alın» demiş,

«Çocuksuz kara otağ, kara yemiğ!»..

Beni attan bin saygıyla indirdiler

Kara kara bir otağa kondurdular

Kara otağ karayahni Karakoçe,

Gündüzleym omuzuma göktü, gece

Böylece olan biteni yana yakıla anlatıktan sonra; niçin şimdiye kadar kendisine bir evlât doğurmadığını sorarak hatununa çıkışacak olur. O zaman, her işde erkekle atbaşı beraber yürüyen, kalbi gibi aklı da essiz olan hatun, erkeğinin, seferden, savaştan, ayan baş alamadığını hatırlatır. Beylik sınırları içindeki bütün ağları doyurup, bütün topraksızları tarlaya kavuşturmakla hayır dualar almasını ve hayırlı bir evlâda sahip olmasını diler.

Gel zaman, git zaman, nurtopu gibi bir oğlan sahibi olurlar. Çocuk çabuk büyür, iyi gelişir. Hattâ bir seferinde Bayındır Hanın otağı yakınında bir kaç küçüğü bir azgın boğanın pençesinden ve boynuzundan kurtarır. Bu sayede Boğaç adını kazanır.. Gün olur, sırası gelir, gözü peklğini, nişancılığını, baba buzurunda, el âleme göstermek için ava çıkar. Ne çare ki onu kıskananlar babasını kışkırtırlar. Oğlanın bir dere için de vurulup kalmasına sebep olurlar..

Av alayının yolunu bekleyen ana, Han babayı, önde, yalnız ve suratı asık gelir görünce, feryadı basar. Hikâyenin sonu, çok güzel bitecektir ama biz iki sayfalık yerimize uyararak yalnız bu ana sızlanışını tekrar edip susalım:

— Bana açılmanın yeri!..

Açıldığı gündüberi

Gönül gözüm sana baktı

Başım bahtı evim tahtı

Rişilerin en iyisi

Han babamın güveyisi

Tek erkek, gözümün görüğü

Ananın atamın verdiği

Bin derdime bir tek derman

Bana mısra ey Dirse Han

Matunun deritten delursun

İki gittin bir gelürsün

İçimde deriler bögürür

Çubası gözüm seçtirir

Süî damarım yaranan sıklar

Tavrunuzdan ne haber var?

Tek gelürsün iki gittin

Bamsi Beyrek'in Sivas Söylentisi

— II —

Derliyea: Cahit ÖZTELELİ

Sen, nasıl tutacan, derler. Her yanı arıyorlar, yok, yok...

(Ha şunda, ha bunda... Onüç on-dört yaşında... Keçe külâh başında... Derelerde sel gibi... Depelerde yel gibi... Öndüç almış un gibi... Tozmuş gitmiş bunlar...)

Beğrek, büyük bir şehre indi. Atın başını selbes bıraktı. At nerede durursa oraya ineyim, dedi. At bir kapunun önünde durdu. Atın aşağı indi. Kapuyu vurdu. Bir kocakarı çıktı. Beğrek: — Ana, beni misafir etmen mi? dedi. Kocakarı: — Oğlum, benim yerim yok, seni nasıl misafir edeyim, dedi, kabul etmedi. Beğrek elini cebine soktu, beş altı sarı lira verdi. Karı içeri aldı. Bunlar oturmada olsun, yemek yedikden sonra Beğrek yatdı. Zabahdan, neneçğim, sizin memleketi gezeyim, dedi. Çarşıya bakdı ki, baba yeğit kimselemin kiminin kolu yok, kiminin ayağı yok, kulağı yok. Sormuş, anlamış ki, bir kız varmış, kim beni yıkarsa ona varacam, dermiş. Yıkamayanların kafasını kesermiş, kafalardan bir kala yaparmış. Bir kafalık yer kalmış. Yıkadıklarını sakatlar salarmış, bunlar oymuş. Beğ Beğreğin canı sıkılmış, eve gelmiş, kocakarıya sormuş:

— Ah, oğlum, burada bir Akkavak Kızı var, bunları hep o yapar. Beğrek: — Ah, neneçğim, git söyle, gurbette benim bir oğlum vardı, geldi, seninle görüşmek istiyor, de. Kocakarı razı olmaz. Sana yazık olur, der. Sonunda razı olur. Kadını Akkavak Kızına gönderir. Kadın

Bir oğlumuz olsun diye neler ettin
Su çekilmiş derelere sucu saldın
Yeşil donlu dervişlerden dua aldın
Foy eytedin tepe gibi et yağdırdın
Kızın kardan, dere gibi süt sağdırdın
Acı görende doyurdun yahnıları donatırdın
Oğul diye oğul diye bağırcağın kanatırdın
Oğul oldu yüzün güldü ocağımız tüter oldu
Oğul oldu yetti geldi boyumuza yeter oldu
Gitti gelmez, haberi yok, olmayandan beter oldu.

saraya gider. Akkavak Kızı ile görüşür. Kadın, kıza anlatır. Sahat üçde Beğ Beğrek çayırığa geliyor. Bütün millet toplanıyor. Ortaya çıkıyorlar, güleş başlıyor.

Ne Akkavak Kızı Beğreği, ne Beğrek Akkavak Kızını yıkamıyor. Ertesi güne bırakıyorlar. Yine sahat üçde çarpışmağa başlıyor. Yine yıkışamıyorlar, ayrılıyorlar. Gece Akkavak Kızı, kocakarının evine bir güzür atıyor. Bahçada birkaç ağaç yıkılıyor. Beğrek, güzürü alıyor, saraya doğru fırlatıyor. Sarayın bir yanı, güzür, diye yıkılır.

Beğrek atın yanına varır. At konuşmaz, küsmüş:

— Atmış paralık, saçı püçük gancığa beni değışdin, der, bir kocakarının eline bıraktın beni. Arpa verse saman vermez, saman vorse su vermez... Aman atım, filân derken barışılır. At:

— Lan, Beğrek, der, şu dama çık, ya Hızır dedem, sen yetiş, de. Güzür tabaka kadar küçülür, der, at sarayın, bir yanını göçür, der. İşde bu öğütten sonra güzürü saraya atar, göçürür bir yanını.

Zabah olur, geç kalkar Beğrek. Kızdan habar gelir, oğlan getmez. Daha kahvaltı etmedim, der. Kız kisbeti giymiş, çadırda dolandır. Bir elçi daha gelir, gene gitmez. Kız akşamı sarayın yıkılmasından çok kızmış. Beyrek kahveni içeyim, hemen geleceğim, der. Bir elçi daha gelince öğlen olur. Oğlan gider. Millet gene birikmiş. Güneşi kızın yüzü tarafına getirir. Oğlan, kızın yanına sokulmuyor. Başıyla kızın kafasına bir vurur. Birden kızın gözüne kara duman iniyor. Bir eliyle memesinden, bir eliyle sağından dutup yere deviriyor, üstüne oturuyor. Ahali alkışlıyor. Oğlan, kızın padişah babasına gidiyor. Kızı istiyor. Padişah, gelsin, vereyim de al git, der. Kız gelir. Oğlan kovar. Kız: — Yarın ava gideceğiz. Kuşları kim önden getirirse o beni alır, der. Kızın Seyrek Babasının bir atı varmış. Bir ayağını bir dağa,

birini bir dağa basarmış.

Zabahdan ikisi kapunun önüne çıkıyorlar. Bengiboz'un ayağı aksıyor. Kız ovaya uçup gidiyor. Şehirden çıkınca Bengiboz, Beğreğe: — Yum gözünü, aç gözünü, deyince birden kızın yanına varıyorlar. Birez gidince iki kuş görüyorlar. Oğlan, nişan alup atacağı sırada Akkavak Kızı bileğinden dutar. Ben, kadının, önden ben atayım, sonra sen at, der. Kız okunu atar, ikisini de vurur. Kızın Sır düdüğü varmış. Kız bir ötdürüyor. Her taraf zından gibi oluyor. Kuşları aldığından kız gidiyor. Beğreğin üstünden bir çift kuş geçiyor. At: «Okunu havaya at» deyur. Kuşlar vurulunca kanları akıyor. Ve tılsım bozuluyor. At, Beğreğe:

— Yum gözünü, aç gözünü, deyur. Avları da alıyor. Bir de bakarlar ki kızla beraber gidiyorlar. Kız nikaplı imiş. Oğlan, kızın yüzünü görünce bayılıp düşüyor, güzelliğinden. At uyandıрмаğa uğraşiyor. Oğlan uyanıyor. Ne kız kalmış, ne avlar. Beğrek atına biniyor, gene kıza yetişiyorlar. Kızın elinden avını alıyor. Bengiboz kuyruğunu oğlanın önüne dutuyor, görüp de yine bayılmamın deye. Beğrek, kızdı önce saraya geliyor. Kızın babasından istiyor. Kız geliyor: İki ölçüyle beni alaman, deyur, bir ölçüm daha var, onu da yapabilirsen beni alırsın, deyur. Zabahdan çıkıyorlar. Bir ovaya düşüyorlar. Oğlan bir derviş görüyor. Hızır'mış. Oğlana soruyor. O da başına gelenleri anlatıyor: — Bir Can Alma'sı (can elması) varmış, onu getirmeye gidiyorum, onu getirmezsem Akkavak Kızını alamayacağım, der. Derviş: — Orası tılsımlı yerdir, kapuda iki kılıç var, bir kalkar, biri iner. Şu duayı oku, der. Kılıçlar durur, içeri girer, heybeyi doldurursun, der, kılıçlar gene inmeye başlar.

Oğlan dağda sarayı görür. Kapuda kılıçlar işler. Duayı okur. Heybeyi doldurur, geri döner. Gene padişahın yanına gelir. Kız da gelir. Bu sefer kız: — Eyi, delikanlı, der, sen benim, ben senin, şimdi birbirimize deyeceğimiz kalmadı. Şimdi beni hak ettin, der. Padişah kırk katır yükü cevahir verir. Yanlarına bir tabur asker verir. Yola çıkarlar.

(Ha şunda, ha bunda... Onüç on-dört yaşında... Keçe külâh başında... Derelerde sel gibi... Depelerde yel gibi... Öndüç almış un gibi... Tozmuş gitmiş bunlar...)

Babası yanına gelirken, şehre bir sahat bir yerde bir oduncu var, odun yapıyor. Oduncuyu babasına muştucu gönderir. Oduncu, nöbetcilere padişahlı görmek istediğini söyler. Bırakmazlar. Padişah penceresinde görmüş, gelsin, demiş. Oduncu padişahlı görünce dudağı çatlar, dili dutular, söyleyemez, sonunda söyler. Padişah:

— Bir şey mi yapmış, Akkavak Kızını getirmek bir şey mi, Urus kralında dedesinin kılıcı vardı, onu getireydi de yeğitliğini bileydin, der. Çalgılarla, muzikalarla karşı çıkıyor. Beğrek geliyor, babasının elini öpüyor. Birkaç gün sonra birisi: — Baban, urus kralında dedesinin kılıcı vardı, onu getireydi de onun yeğit olduğunu bileydin. Akkavak Kızını getirmiş, büyük bir şey mi yapmış, dedi, der. Bunun üzerine Beğrek dedesinin kılıcını almaya çıkıyor. Yanına otuz dokuz kişi alıyor, yola çıkıyorlar.

(Ha şunda, ha bunda... Onüç on-dört yaşında... Keçe külâh başında... Derelerde sel gibi... Depelerde yel gibi... Öndüç almış un gibi... Tozmuş gitmiş bunlar...)

Urus kralının tılsımlı bir çayırı varmış. Orada beş dakika kalan kırk gün uyurmuş. Birez uyuyalım, derlerse yedi yıl uyurlarmış. Buna Oğuz uykusu derlermiş. Bunlar oraya varırlar. Birez oturup ekmeğe yiyorlar. Hayvanlarını dindirmek istiyorlar. Beğrek atın gemini eyerin kaşından indirmiyor, hemen gideceklerinden... Derken birez yatıyorlar. Uyanamıyorlar. Zabahdan Urus kralı dürbünü alup bakıyor ki kırk at, kırk yeğit görüyor. Saltatlarına (askerlerine) emir verir yakalamağa. Hepsini dutarlar. At, ne Beğreği teslim eder, ne kendi teslim olur. Gemi dakılı olduğundan Beğreği kaçırıyor. Urus kralına habar veriyorlar. Kral anlar ki bu Güheylân'dır. Ata kement atarlar, dutamazlar. Sapan atarak atı kaçırırlar. Beğreği dutar, zmdana atarlar. Bunlar ölü gibi kırk gün yatarlar. Zından yer al-

Dadaloğlu'nun Bir Şiiri

Avgar Beyi Sultan Hamit tarafından isteniyor. Aradan aylar seneler geçiyor Bey gelmiyor. El-âşiret beklemekten ta-cizleniyor. D a d a l o ğ l u bunları teskin etmek için oba, oba sazını seslendiriyor.

Turnalar kater kater sefere varın
Ordan efendimizi siz alın gelin
Urum diyarında Han huzurunda
Bekletmen dirandan söz alın gelin

Çüksün sultan Hamit seyrana çüksün
Sığsın sırtını aslana baksın
Hil'atlar giydürsin celenler soksün

tında, üstünde bir delik var. Kırk gün sonra uyanırlar. Zındanda olduklarını anırlar. Acıkırlar. Zındancıya bir türkü söylüyor Beğrek:

Zındanın kapısı daşdır
Yatamam yerlerim yaşdır
Zındancı bir kızılbaş'dır
Kaldık zındanda zındanda

Zındanın kapısı demir
Yatamam yerlerim camur
Zındancı bir kızıl gâvur
Kaldık zındanda zındanda

Zındancı kızar. Zındancıya para verir. Yüz paralık ök — yay ağacı, yüz paralık ekmek aldırırlar. Bunlar yedi yıl yatarlar zındanda. Ok, yayı sattırıp yerine ağaç ve ekmek aldırarak yaşarlar. Birgün gâvurların bir ulu bayramları olmuş. Bunlar, tutsakları kalaya çıkarıp havalandırmak için çıkarırlar. Beğreği zencire vurup çıkarırlar. Ötekileri bağlamazlar, Beğrek bakar ki uzakdan bir kervan görür. Bunlar bizim memleketin adamlarına benzer, diyor. Bir türkü söyler:

Gelişin nereden Bezirgân başı
Alışın satışın dülül kumâşiden
Anamdan bakamdan bir habar ver
Bezirgân başı

Sâta beyim kelâm gelsin dilinden

Bezirgân başı: — Her kim buna cevap verirse bahşis vereceğim, diyor. Keloğlan varmış, o cevap verir:

Gelişim sorarsan Oğuzelâhiden
Alışım satışım dünya mahâden
Annem babam kimdir ben de bilmirem

Derliyen: Nebi DADALOĞLU

Ordan efendimizi tez alın gelin

Davetci gönderir sol Çapanzade
Gayet sever muhabbeti ziyade
Silinsin süprüsün döşensin oda
Zayıftır vücudu uz alın gelin

Mürseloğlu karşı çıkar eline
Hanesine teklif eyle yolunna
Yolunu döşetir acem şahnan
Küheylan atları yüz alın gelin

Der Dadalım leylinahir işim zar
Efendisiz dünya bize olmuş dar
El-âşiret bütün beyler intizar
Bekletmen fennümüze güz alın gelin

Söyle beyim kelâm gelsin dilinden

Aldı Beğrek:

Babam padişahdır kendim Bezböğrek
Eğlen bir habar ver bezirgân başı

Aldı Keloğlan:

Annemi sorarsan beli bükküldü
Babanı sorarsan ömrü sökküldü
Kız kardaşın kara geydi oturdı
Böyle dayduk beyim kullarımızda

Beğrek bir de Akkavak Kızını sual ediyor:

Bize mekân oldu kalanın başı
Gözümden akıtım kan ile yaşı
Akkavak Kızı da Bezigbozun kardaşı
Ondan da bir habar bezirgân başı

Keloğlan:

Akkavak Kıza da kabak dikildi
Emmin oğlu Kel vezire verildi
Üç ay üç günecek üçgün dutaldı
Üç ayı giddi de üç günü kaldı
Böyle dayduk beyim kullarımızda

(Burada Akkavak Kıza kabak dikildi demek, düğününe başlandı, demektir. Eski, hattâ bugün bazı köylerde, düğün eğlenceleri arasında, bir ağaca bir suka-bağı dikererek nişan atma yarışması yapılır. Bu söz ondan dolaydır.)

Beğrek başladı ağlamaya. Arkadaşlarına olanı anlattı. Arkadaşları teselli etdiler. Gene zındana atdılar bunları. Kirahın kızı varmış. Kirahın akıldânesi (akıl vericisi, müşaviri) imiş. Kız, oğlanın türküsünü duyuyor, âşık oluyor. Kaladan kurtarmaya karar veriyor.

(Gelecek sayıda bitecek)

SOĞUK ALGINLIĞI

BAŞLANGICINDA **OPON** ALMAK FAYDALIDIR!

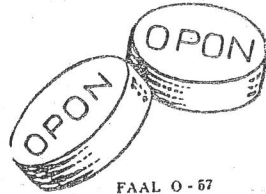
OPON baş, diş, adale, sinir, lumbago ağrılarını teskin eder. Bayanların muayyen zamanlardaki sancı ve rahatsızlıklarında faydalıdır.

BÜTÜN AĞRILARA KARŞI

OPON

günde 6 tablete kadar alınabilir

FAAL O-57

Yıllık abonesi 5,
altı aylık abonesi 2,5
Liradır.
Yurd dışı senelik abone
2 dolardır.

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Adres değiştirmelerde
ücret alınmaz.
Basılmıyan yazılar
istenince geri gönderilir.
Ekic'î Basınevî

Yazı İşleri Mes'ul Müdürü: İ. HINÇER

Adres: Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak, No. 17, İstanbul

«TÜRK FOLKLOR (= HALKBİLGİSİ) DERNEĞİ» NİN YAYIM ORGANIDIR.

İkramiyeli grup mevduatı

*%25
mutlak isabet!*

- Ömür boyunca aylık irat
- 30.000 liraya kadar iş sermayesi
- Yatırılan paranın **3 MISLI** para ikramiyesi
- 200.000 liralık para ikramiyesi
- Ayrıca umumi keşidelere iştirak hakkı

İKRAMİYELİ GRUP MEVDUATI

Bir istikbal temin eder.

TÜRK TİCARET BANKASI

1958 de

EV - PARA

En Az Yarım

Milyon Lira

DOĞUBANK

HER İŞ ADAMI, VE
HER MÜESSESE,
REKLÂMLA-
RINI İSTANBUL
TRAMVAY VE TÜ-
NEL İDARESİNİN
OTOBÜSLE-
RİNDE, TRAM-
VAYLARINDA, Dİ-
REKLERİNDE VE
TÜNELDE YAPI-
YOR.

SİZ DE MALINIZI
VE MÜESESENİ-
Zİ TANITMAK İSTİ-
YORSANIZ, İDARE'
NİN BEYOĞLU'N-
DA, METRO HAN'
DA 4. İNCİ KATTA-
KI İLANAT BÜRO-
SU'NA MÜRACAAT
EDEREK,

I. E. T. T.'
NİN VASITALA-
RINDA YER AYIR-
TINIZ.

TURK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Aralık 1958

İÇİNDEKİLER:

CAVUNT OĞLU KÖSEMİHAL BAŞI	Nahmut B. GAZİMİHAL
CYUN - KAKIS HAKKINDA MÜHİM BİR ESER (V)	A. Kutsi TECER
KARS'IN GÖLE İLÇESİNDE KIZ İSTEME VE NİŞAN (I)	Gündüz ARTAN
SADI Y. ATAMAN HALK MÜŞİKİSİ MÜŞAVİRİ OLDU	T. F. A.
FOLKLORCULARIMIZ: TAHA TOROS	T. F. A.
KİTAPLAR: SULTAN VELED'İN TÜRKÇE MANZUMELERİ	H. DİZDAROĞLU
BAMSİ BEYREK'İN SIVAS SÖYLENTİSİ (Son)	Cahit ÖZTELLİ
GELECEK SAYIMIZI HALİT BAYRI'YA AYIRIYORUZ	T. F. A.

BİZE GELEN KİTAPLAR

Sayı: 113

Kuruş: 50

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

